

ПОЈАМ, ЕЛЕМЕНТИ И ЧИНИОЦИ ОПЕРАЦИЈСКИХ (ОПЕРАТИВНИХ) И ФУНКЦИОНАЛНИХ СПОСОБНОСТИ

Проф. др *Митар* Ковач, бригадни генерал^{*}

Због промена у физиономији савремених ратова и оружаних сукоба, као и због потреба праксе и недовољно прецизног значења термина приликом превођења, настају извесне недоумице око садржаја и обима појединих категоријалних појмова – ресурси, способности, капацитети и борбене могућности. Проблем је далеко сложенији када се у класификацијски низ уведу атрибути оперативне, функционалне и операцијске способности и при томе настану низови синтагми. Ти појмови се, потом, иако недовољно теоријски фундирани, удомаће у војној пракси и изазивају последице у домену утврђивања и квантификације потреба и могућности војноорганизационих система.

Разумевање и ред у појмовима не утиче само на развој теорије, него означава и прогрес у практичном деловању. У супротном, неред и хаотичност у теорији доводи до неразумевања суштине у пракси и до неразумевања у процесу извршавања задатака. То је супротно смислу војне организације и природи војне делатности. Разумевање садржаја и обима категоријалних појмова и њиховог односа императив је сваке модерне војске и система одбране. У вези с тим, ако не постоји ред у појмовно-категоријалном апарату, војска остаје у царству догме и застареле праксе или произвољности, у погледу некритичког преузимања или копирања такозваних савремених решења.

На основу семантичке анализе и утврђивања релација између категоријалних појмова о стању и способностима, описан је њихов однос, при томе, тежиште је на међузависности мисија и задатака, способности и могућности. Разумевање односа назначених категоријалних појмова од суштинске је важности ради што објективнијег сагледавања и оцењивања постојећег стања и утврђивања нивоа способности, у погледу достизања утврђених циљева у развоју војске или њених појединих делова.

Кључне речи: *мисије, задаци, способности, капацитети.*

^{*} Аутор је начелник Управе за стратегијско планирање Министарства одбране Републике Србије.

Дефинисање односа категоријалних појмова – способности, капацитета и борбене могућности војноорганизационих система (команди, јединица и установа) јесте теоријско, доктринарно и организационо питање сваке савремене војске. Због немања јасно дефинисаног односа тих појмова, доносиоци одлука често су принуђени да разматрају алтернативе без обзира на квантитативне показатеље и доносе закључке и одлуке о стању јединица и њиховом развоју у будућности.

У досадашњој пракси изграђивани су различити приступи и методе одређивања, функционалних и операцијских (оперативних) способности,¹ као и борбених могућности за елементарне борбене системе, а остајали су проблеми обједињавања тих резултата на вишим нивоима командовања. Велики проблем при утврђивању капацитета, одређивању стања јединица, операцијских и функционалних способности и борбених могућности представља недовољно фундирана њихова теоријска основа, тако да су у пракси биле присутне различите произвољности и субјективни приступи при дефинисању категоријалних појмова, параметара, критеријума и ефеката борбених система у оружаног борби.

Битно је да се у пракси ствари означе правим термином или синтагмом. То значи да се постојеће оперативне способности требају означавати синтагмом стање (статус) јединица, а да се операцијским или оперативним способностима треба тек да одреди садржај. Није спорно да су операцијске способности прави језички израз за означавање суштине појма, али је ипак због погрешног увођења појма оперативних способности неопходно преиспитати оправданост терминолошке промене. Изгледа да је оправданије у законима и прописима задржати назив оперативне способности, него увести операцијске способности јер је неопходан велики број измена у законима и подзаконским актима.

¹ Са становишта семантичке анализе, термин „оперативне“ некритички је одређен као задовољавајући уз термин „способности“ (*capabilities*). Атрибут „оперативне“ додат је на основу превода термина *operational*, што у суштини значи операцијске, а не оперативне способности. Садашње схватање оперативних способности односи се на квантитативна и квалитативна својства ресурса, односно статус јединице и њену могућност да крене на извршење задатка. Операцијске способности односе се на могућности или ефекте који се остварују извођењем операција или у односу на утврђене циљеве и задатке.

Суштина проблема је у томе што се у енглеском језику термин *operational* користи за оперативне и операцијске способности, а превод се може одредити према контексту става, у конкретном случају. На пример, енгл. *operational level*, означава „оперативни ниво“, што није спорно, међутим, истовремено *operational route* означава „операцијски правац“ (правац на копну додељен команди за извођење одређене операције...) Види шире: AAP-6, NATO GLOSSARY OF TERMS AND DEFINITIONS (ENGLISH AND FRENCH), 2008, стр. 2-0-3.

Проблем квантификације учинака сложених социотехничких система је-сте актуелан и мултидисциплинаран, по својој сложености и природи. Сваки борбени систем (од једноставних система до најсложенијих), намењен је да реализује неке задатке, тако да је неопходно увек прецизно одредити циљ његовог функционисања. На тај начин ће и учинак (ефекат) функционисања репрезентативно да покаже колико је неки борбени систем у стању да изврши наменску функцију. Учинак борбеног система (стрелац, тенк, арт. оруђе, ПА оруђе, инж. машина, родовске и здружене јединице и слично) условљен је деловањем различитих чинилаца. Неки чиниоци заједнички су за све борбене системе, а неки су израз специфичности одређене родовске функције, тако да их је неопходно операционализовати и квантификовати на начин који ће што реалније одсликати суштину, садржај и интензитет утицаја на ефекте функционисања борбеног система.

Операцијске способности и борбене могућности било којег војноорганизационог система условљене су чиниоцима из домена социопсихолошких карактеристика људског фактора, тактичко-техничких карактеристика оружја и опреме и услова у којима се планирају и извршавају задаци или изводе борбена дејства. Урачунавањем вредности чинилаца и параметара који презентују борбене услове, а уважавајући операцијске способности јединица, добијају се борбене могућности.

Одређивање операцијских и функционалних способности, као и борбених могућности није само себи циљ, оно је често и суштинско питање у процесу одлучивања о употреби снага, као и у процесу обуке старешина и команди. Борбене могућности су процењени (претпостављени, одређени...) показатељ операцијских способности борбеног система да реализује борбене задатке у специфицираним условима. Поред актуелне и перспективне димензије, могу се одређивати и у историјском контексту, на основу анализе ратова, оружаних сукоба и борбених дејстава, а ради сагледавања што објективнијих разлога таквог њиховог тока и исхода.

Садржај, обим и релације појмова способности, капацитети и борбене могућности

На основу анализе савремених оружаних сукоба и борбених дејстава на-стоји се остварити што оптималнији однос *капацитета, способности и борбених могућности* у конкретним условима извршавања наменских зада-така.

Термини – капацитети, способности и могућности немају прецизно дефинисано значење и не прави се увек јасна дистинкција између појмова које означавају. Напротив, често се користе као синоними или им се у ауторским приступима даје конкретно значење за одређену анализу или саопштење. Проблем се усложњава када се у оквиру категоријалних појмова изводе нови појмови уз додатак различитих атрибута. То се најбоље види у оквиру појма способности из којег се изводе *операцијске и функционалне способности*.

Нејасноће у теорији и значењу често производе велике проблеме у пракси. Када је реч о поменутих појмовима они се непосредно рефлектују на доктринарну и организациону област функционисања и ангажовања свих елемената система одбране, на свим нивоима организовања.

У анализи сазнања о стању и способностима јединица учињен је покушај да се у логичком и процесном смислу дефинисања способности, капацитета и одређивања борбених могућности укаже на природу и основна обележја између тих појмова, полазећи првенствено од мисија и задатака војске (табела 1). Непрецизност семантичког значења термина и незаокруженост дефиниција појмова у систему одбране указују на потребу довођења у низ њихове логичке међузависности.

Уважавајући однос и међузависност категоријалних појмова, на општем нивоу, стварају се услови за разумевање и примерено решавање низа питања у домену нормативе, организације и праксе.

Мисије и задаци система одбране и свих његових елемената јесу домен политичке одлуке и најчешће се утврђују и разрађују у стратегији одбране и изводним стратешким планским и доктринарним документима. Сагласно мисијама и задацима утврђују се потребне способности и капацитети, најчешће као компромис процењених потреба и реалних могућности.

Потребне способности, у миру и у рату, материјализују се преко капацитета за реализовање функција система одбране и његових подсистема и елемената. Преко њих материјализује се статус или стање јединица у функцији изградње операцијских и функционалних способности. Капацитети се, у зависности од врсте способности, могу приказивати преко утврђене јединице мере, најчешће еталон јединице или друге јединице мере зависно о којој врсти потребних способности се ради.

Табела 1 – Различити термини у различитим изворима и њихово значење

ТЕРМИН	ИЗВОР	ЗНАЧЕЊЕ
Способност	<i>Речник српског језика, Матица српска, Нови Сад 2007.</i>	Особина, својство онога ко је способан (радна, организациона).
	<i>Речник српскохрватског књижевног језика, Нови Сад – Загреб, 1967.</i>	Особина, својство онога који је способан (душевна, радна и организаторска).
	<i>Војни лексикон, ВИЗ, Београд, 1981.</i>	1. способност за војну службу и 2. менталне способности.
	CJCSI 3170.01E (2005): <i>Joint Capabilities Integration and Development System</i> , стр. А-7, www.dtic.mil/cjcs_directives/cdata/unlimit/3170_01.pdf .	Могућност за постизање жељених ефеката под специфичним стандардима и условима кроз комбинацију снага, средстава и начина извршења скупа задатака. Основни чиниоци способности су: доктрина, организација, обука, материјална средства, лидерство и образовање, персонал и инфраструктура.
	CapDEM TDP, <i>Definitions</i> , http://www.capdem.forces.gc.ca/html/definitions_e.html .	Могућност и капацитет за извршавање скупа задатака. Способност је функција персонела, истраживања и развоја, инфраструктуре, организације, концепата, доктрине, обуке, информационе технологије и опреме.
	<i>The Australian Department of Defence, Defence Capability Development Manual 2006</i> , Canberra, 2006, стр. 5, www.defence.gov.au/capability/common/_pubs/dcdm%20preface%20and%20toc.pdf	Способност је моћ за остварење жељеног оперативног ефекта у конкретном окружењу и у одређеном времену, као и за одржавање тог ефекта у пројектованом периоду. Способност је успостављена кроз фундаменталне улазе: организација, персонал, колективна обука, главни системи, залихе, објекти, подршка, командовање и управљање.
Capability (Способност)	www.armysabres.com mil.terms and abbreviation	Могућност извршења специфичног курса акције (курса дејства, начина дејства). Способност може, а не мора бити пропраћена намером.
	<i>Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms</i>	Могућност извршења специфичног курса акције (курса дејства, начина дејства). Способност може, а не мора бити пропраћена намером.

ТЕРМИН	ИЗВОР	ЗНАЧЕЊЕ
Борбена способност	<i>Војни лексикон</i> , ВИЗ, Београд, 1981.	Стање, оспособљеност и борбена могућност оружаних снага или њихових делова (јединица, групација) за извршење постојећих задатака. Значајан елемент у процени ситуације. Зависи од морално политичког стања, степена попуњености људством, и ратном техником, искуства у досадашњим борбама, обучености, степена исцрпљености и губитака у досадашњим борбама, стања материјалних резерви и друго. Прати се и цени стално, пре извршења задатака и у току његовог извршења.
Military sarability (Борбена способност)	DOD Dictionary of Military and Associated Terms http://www.dtic.mil/doctrine/jel/doddict/	Могућност остварења специфичног ратног циља (добити рат, битку, уништити групу циљева). То обухвата четири главне компоненте: структуру снага, модернизацију, готовост и одрживост. Структура снага – бројност, величина и састав јединица које чине одбрамбене снаге (дивизије, бродови, вингови – ескадриле). Готовост јединице – могућност да се обезбеде способности од стране војних команданата да изврше додељене мисије. То је изведено из могућности сваке јединице да изнесе оно за шта је намењена.
Могућност	<i>Речник српског језика</i> , Матица српска, Нови Сад, 2007.	а) изводљивост, остварљивост: успостављања нечега, б) изгледи за место, вероватноћа, евентуалност: могући излаз, могуће решење (постоји могућност за споразумом), в) повољна околност, повољност, погодност, прилика, згода (за напредовање, за развој, имао је могућност да га упозна) и г) средство, начин (да се нешто оствари, покаже и слично), изражајне могућности језика; - способност, таленат: човек великих могућности и - материјално, имовно, односно новчано стање, (према нечијој могућности одредити порез и слично): а) бити у могућности, бити у стању, моћи и б) по могућности, ако је то могуће, ако може.

ТЕРМИН	ИЗВОР	ЗНАЧЕЊЕ
Борбена могућност	<i>Војни лексикон</i> , ВИЗ, Београд, 1981.	Скуп разноврсних чинилаца од којих зависи успешно извођење задатака у борби. Борбена могућност јединица условљена је међусобним односом противника и различито се испољава у појединим борбеним дејствима, а одређују је: морал, доктрина употреба снага, ефикасност система руковођења и командовања, квантитет и квалитет живе силе и технике, обученост, квалитет система позадинског обезбеђења и слично. Борбена могућност борбених средстава условљена је њиховим тактичко техничким својствима (калибар, брзина гађања, дomet, пробојна моћ, покретљивост).
Капацитет	Вујаклија, Милан: <i>Лексикон (речник) страних речи и израза</i> , Београд, 1937.	Од латинске речи <i>sapacita</i> (запремина), способност, умешност, ваљаност.
	<i>Речник српског језика</i> , Матица српска, Нови Сад, 2007	а) способност да се прими одређена количина нечега, б) количина која може да стане у одређени простор и в) запремина, волумен; - снага, моћ, јачина (погона, фабрике и слично); - производни објекти, индустријски капацитети и - човек изузетних способности, стручњак, зналац.
	<i>Војни лексикон</i> , ВИЗ, Београд, 1981.	- капацитет аеродрома (могућност једновременог смештаја и целокупног обезбеђења авијацијских јединица на војном аеродрому). - капацитет крцања (прописане количине терета које се могу укрцати у транспортно средство – брод) као оперативно тактичка категорија означава број људи, наоружања и технике који се може укрцати и превести на одређено место. У поморском и речном десанту може се изражавати величином која се превози. - капацитет навођења ловаца је могућност јединаца и центара ВОЈИН за извршење максималног броја навођења. - капацитет осматрања и јављања података о ситуацији у ваздушном простору; могућност јединице ВОЈИН да обезбеди откривање и максималан број јављања података откривених летелица у заданој зони осматрања. Изражава се бројем јављања података у минути. - капацитет правца. Просторне могућности једног правца (тактичког, оперативног и стратегијског) да омогући развој и обезбеди борбена дејства одређених снага и средстава. Подразумева одређену ширину, дубину, комуникативност, проходност.

ТЕРМИН	ИЗВОР	ЗНАЧЕЊЕ
		6. капацитет ратишта. Опште могућности једног ратишта или војишта да прими одређене снаге и средства и обезбеди њихову употребу. Основна обележја су: просторне димензије (ширина, дубина), степен комуникативности и проходности, орографско-хидролошки склоп земљишта (рељеф, економски потенцијал, демографски чинилац)и 7. капацитет саобраћаја. Способност пута да у предвиђеном времену под одређеним условима пропусти потребан број возила, колона.
	<i>Речник српскохрватског књижевног језика, Нови Сад – Загреб, 1967.</i>	1. способност да се шта учини, оствари, снага, моћ, јачина (појединца, фабрика), 2. просторност, обујат, запремина, носивост, 3. физичка способност неког тела да у себе прими електрицитет, топлоту и 4. производни објекти (постројења, погони, заводи).
	<i>Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms</i>	Максимум количине залиха (муниције, горива, уља, мазива, дневних следовања, општих потреба, радиониких потреба) које сваки пловни објекат може носити у сразмери прописаној од стране надлежних.

На основу некритичког преузимања превода појединих термина и синтагми често се у пракси чине импровизације које се на негативан начин рефлектују на упутства, правилнике и подзаконска акта којима се уређује неки сегмент војне делатности. Тако је без обзира на то што не постоји довољно аргумената уведен појам оперативне способности, чији садржај није испоштован у предвиђеном поступку и начину утврђивања (мерења) оперативних способности.² Проблем постаје још већи када се тако добијене опера-

² „Оперативна способност је могућност Војске или њених делова за постизање жељених ефеката или оперативних резултата потребних ради испуњења мисија и задатака Војске“.

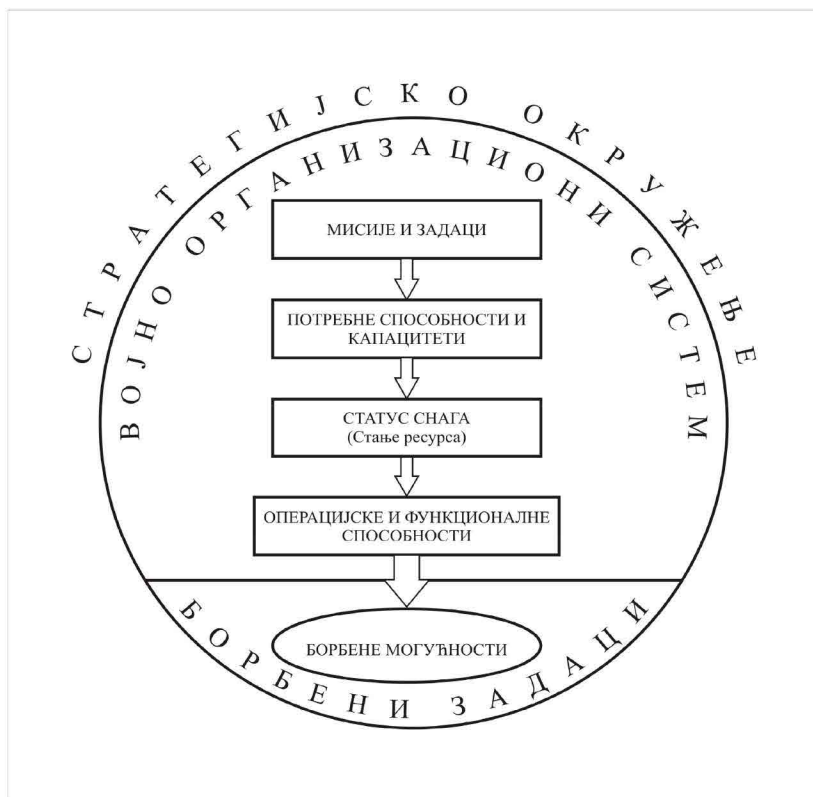
Упутство за оцењивање и извештавање о стању оперативних и функционалних способности Војске Србије (привремено), ГШ ВС, Београд, 2008, стр. 4.

тивне способности доводе у контекст мерења „жељених ефеката“. То је на предвиђени начин немогуће. У вези с тим, у колизији су дефинисани садржај и обим дефиниције и предвиђени начин одређивања оперативних способности. Поступак вредновања појединачних оперативних способности, као и њихове интеграције логички, математички и квалитативно су неодрживе. Потребно је прецизнијим утврђивањем међустања система и разликовањем значајности појединих садржаја или елемената оперативних способности доћи до решења које ће веродостојније и објективније представљати стање или статус јединице. Оперативним способностима утврђује се *стање ресурса*, у квантитативном и квалитативном смислу, са упрошћеном метриком и заокруживањем целих бројева. Објективност утврђивања стања ресурса на предвиђени начин јесте проблематична, јер не одражава реално стање. Стање ресурса јесте битно за систем, али га је недопустиво поистовећивати са операцијским и функционалним способностима.

На предвиђени начин није могуће да се утврди шта нека јединица може да уради при извршавању додељених задатака, нити који су јој очекивани ефекти дејства. Такође, тако добијене показатеље није примерено поредити са противником у процесу доношења одлуке и одређивања односа снага. То стање људских и материјалних ресурса јесте само улаз у процес утврђивања операцијских способности. То су само неки кључни аргументи неодрживости постојећег решења одређивања оперативних способности и њиховог довођења у контекст мерења могућности извршавања додељених мисија и задатака. Садашњи ниво утврђивања стања ресурса, односно „оперативних способности“ неопходно је, у смислу објективизације, значајно дорадити и означити правим именом. Такође, утврђивање стања ресурса само је први корак у процесу утврђивања операцијских способности и борбених могућности.

Војска и њени састави, на свим нивоима организовања, мисије и задатке извршавају извођењем операција. Способности које се утврђују за ефекте, резултате или циљеве у операцијама треба означавати термином операцијске способности, а не оперативне способности.

Оперативне способности односе се на оперативну функцију команди, штабова, јединица или њихових појединачних делова, а операцијске способности – на јединице, као интегрисане целине, на свим нивоима организовања и војску, у односу на утврђене мисије и задатке. Војска и њени састави наменске задатке извршавају извођењем операција. Показатељи операцијских способности због тога морају бити довољно егзактни и упоредиви тако да командантима и командама користе у праћењу стања јединица у смислу могућности извршења задатака, те да им помажу у процесу доношења одлука и планирању операција. Операцијске способности су претходни корак или саставни део процеса доношења одлука о употреби јединица.

Слика 1 – Међузависност категоријалних појмова у стратегијском окружењу

Сваки систем одбране налази се у континуираном процесу организационих промена, које су израз потребе усклађивања расположивих и потребних способности. У процесу утврђивања нове организације система одбране и војске спроводе се симулације различитих операцијских сценарија. Сврха и циљ тих операцијских сценарија – да се утврди потребан ниво операцијских способности и њихов садржај, односно изводљивости и остварљивости мисија и задатака, одређене организационе структуре у односу на утврђену листу задатака.

На основу процењених изазова, ризика и претњи безбедности и дефинисаних мисија и задатака, одређују се *потребне способности* система одбране, као и капацитети за реализацију тих способности.

Суштина схватања садржаја појма способности јесте у могућности постизања одређених ефеката употребом снага, средстава и начина извршења задатака из домена функција борбених дејстава. Ефекти дејстава, противдејстава и обезбеђења јединица одређени су деловањем различитих чинилаца. Национални погледи на чиниоце способности су слични, али имају извесне специфичности.

У страној литератури када се користи термин способности претежно се мисли на операцијске способности, тако да се и наредни цитати углавном односе на њих. Као чиниоци способности узимају се у обзир: доктрина, организација, обука, материјална средства, лидерство и образовање, персонал и инфраструктура.³

Према Аустралијској групи за развој способности (*Australian Capability Development Group*), способност је моћ за остварење жељеног оперативног ефекта у конкретном окружењу и у одређеном времену, као и за одржавање тог ефекта у пројектованом периоду. Способност је успостављена кроз фундаменталне улазе, и то: организација, персонал, колективна обука, главни системи, залихе, објекти, подршка, командовање и управљање.⁴

Канадско виђење способности нешто је другачије, како у погледу чинилаца који их одређују тако и у погледу елемената садржаја појма. У Програму дефиниције заједничких способности, инжењеринга и демонстрације технологије управљања, способност се дефинише као могућност и капацитет за извршавање скупа задатака.⁵ Такође, у поменутом документу способност је одређена као функција персонала, истраживања и развоја, инфраструктуре, организације, концепата, доктрине, обуке, информационе технологије и опреме.⁶

Чиниоци операцијских способности

На основу компаративне анализе дефиниција појма способности могу се извести неки заједнички чиниоци који их детерминишу и елементи који испуњавају садржај појма. Када се анализирају чиниоци индиректно може да се закључи да се они првенствено односе на операцијске способности, а да су функционалне способности предмет посебне анализе и није их оправдано доводити у контекст операцијских способности.

Чиниоци⁷ способности су екстерног и интерног карактера у односу на војноорганизациони систем који се посматра. Без претензија да се у целости наведу сви чиниоци способности војноорганизационих система, наведени су са-

³ CJCSI 3170. 01E (2005): *Joint Capabilities Integration and Development System*, стр. A-7, www.dtic.mil/cjcs_directives/cdata/unlimit/3170_01.pdf.

⁴ The Australian Department of Defence, *Defence Capability Development Manual 2006*, Canberra, 2006, стр. 5, www.defence.gov.au/capability/common/_pubs/dcdm%20preface%20and%20toc.pdf.

⁵ CapDEM TDP, *Definitions*, http://www.capdem.forces.gc.ca/html/definitions_e.html.

⁶ У вези с тим, *PRICIE* је акроним од следећих речи: Personnel, R&D/Ops Research, Infrastructure & Organization, Concepts, Doctrine & Collective Training, IT Infrastructure, Equipment, Supplies and Services.

⁷ Чиниоци су сви делатни услови тј. сви објекти (ствари, процеси, својства) који својим деловањем учествују у произвођењу дате појаве (без обзира на то да ли су нужни и довољни). Види: Марковић, Михајло: *Филозофски основи науке*, Српска академија наука и уметности, Београд, 1981, стр. 639.

мо најбитнији: *доктрина, организација, кадрови, наоружање и војна опрема, обука, образовање и инфраструктура*. Сваки од поменутих чинилаца може се посебно операционализовати и има конкретан израз за сваки систем у погледу квантитативних и квалитативних својстава. Операцијске способности Војске или њених делова настају као резултат деловања више чинилаца.

Операцијске способности (тежишно) су одређене следећим чиниоцима:

1. *доктрина* – под доктрином се подразумевају основни принципи који усмеравају употребу војних снага усмерену на достизање циљева операције.

2. *организација* – представља специфичан систем веза и односа различитих елемената Војске или њених делова. Организација укључује и одређивање структуре кадра која је потребна за функционисање и одржавање операцијских способности.

3. *кадрови* – представљају укупни људски потенцијал Војске или њених делова који својом расположивошћу, стручношћу, психофизичком спремношћу и морално-психолошком припремљеношћу подржава развој способности потребних за извођење операција.

4. *наоружање и војна опрема* – представљају сва материјална средства потребна за извођење војних операција.

5. *обука* – обука је процес стицања знања, вештина и навика у којем се појединци и јединице Војске оспособљавају за извођење операција, односно за извршавање додељених мисија и задатака.

6. *образовање* – образовање је процес стицања знања који представља додатак обуци и искуству који се спроводи ради формирања компетентних појединаца.

7. *инфраструктура* – обухвата комплексе и објекте које користи Војска или њени делови у извођењу операција или одржавању операцијских способности.

8. *интероперабилност* – представља усвојен систем правила, процедура и техничких решења и познавање страних језика ради реализације заједничких активности са снагама других држава.

Способности су одређене преко више међусобно условљених *елемената*⁸ способности за извршавање задатака у савременом контексту оружаних сукоба и извршавања других мисија и задатака. Елементи способности могу се на различите начине прецизирати у односу на намену, величину и сложеност војноорганизационог система.

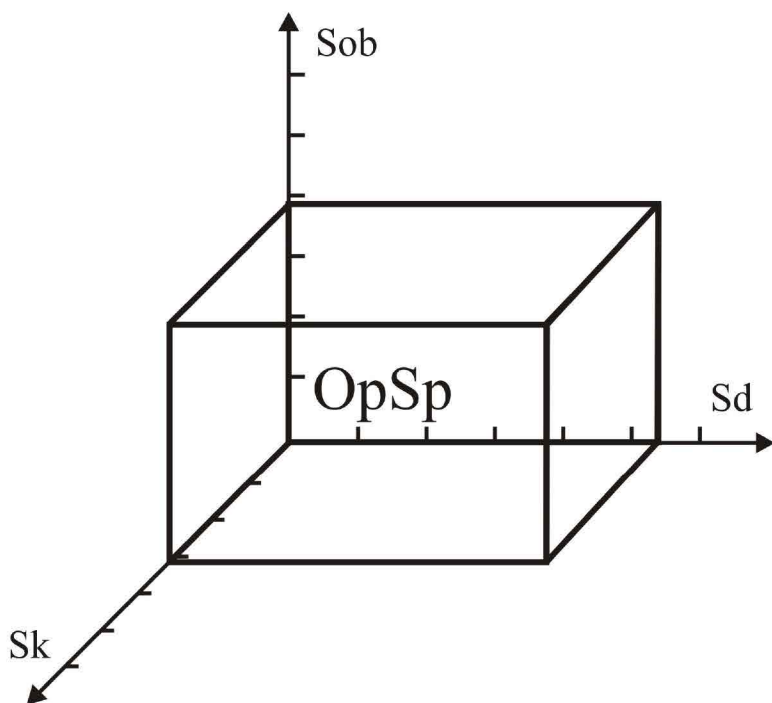
Операцијске способности представљају могућност Војске Србије или њених делова да у предвиђеном времену и под одређеним стандардима и условима остварује жељене ефекте у конкретним условима, извођењем операција.

⁸ Елементи су реални или апстрактни системи нижег нивоа које не рашчлањујемо, него их посматрамо као недељиве функционалне целине које, међусобно повезане, чине систем. Види: Radošević, Dušan: *Osnove teorije sustava*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 2001, str. 18.

Операцијске способности се у односу на критеријум припадности функцијама борбених дејстава могу сврстати у следеће врсте способности:

- способност за командовање (Sk);
- способност за дејстава и противдејства (Sd) и
- способност за обезбеђења (So).

$$\text{OpSp} \Rightarrow \text{Sk} + \text{Sd} + \text{So}$$

Слика 2 – Операцијске (оперативне) способности

Свака од наведених врста операцијских способности за командовање, дејства и противдејства или обезбеђења може се разврстати у подврсте и посебно анализирати у функцији што објективније њихове квантификације.

Имајући у виду те специфичности, а на основу компаративне анализе искустава из ратова и оружаних сукоба, као и савремена решења, могу се извести следећи елементи способности:

1. *способност управљања, командовања (Sk)* – одређена је успешношћу реализовања основних функција у припреми и извођењу операција војске или њених делова, у реалном времену, ради остваривања постављених операцијских циљева у складу са мисијама и задацима. Развој способности командовања треба да буде усмерен на скраћивање времена за доношење одлука, правовремено генерисање, припрему и упућивање снага у зону операција, као и обезбеђивање ефикасног планирања и извођења операција. Та способност у великој мери зависи од нивоа аутоматизације процеса и активности у командно-информационим системима, на свим нивоима организовања;

2. *способност искоришћења информационог простора (Sin)* – представља могућност војске или њених делова да прикупља, обрађује, користи и размењује податке о простору, времену, сопственим снагама, савезницима и противнику. Она се исказује капацитетом, брзином и квалитетом прикупљања, обрадом, преносом и заштитом информација, од утицаја на ефикасност употребе снага;

3. *Способност размештаја и мобилности у зони операција (Srm)* – представља могућност војске или њених делова да у предвиђеном времену разместе снаге у зону операција и изводе маневар снагама на копну, води и у ваздуху у складу са циљевима операције и борбеном ситуацијом;

4. *способност делотворне употребе снага (Sdu)* – испољава се као могућност војске или њених делова да успешно изводи операције и постиже ефекте који су у функцији остварења операцијских циљева. Та способност обухвата: одређивање циљева и жељених ефеката операција; организацију снага према задацима; маневар, координацију и садејство; откривање, одређивање позиције, доделу и неутралисање циљева. У теорији та способност се означава терминима – ефективна, ефикасна и економична употреба;

5. *способност отпорности и заштите снага (Soz)* – представља могућност војске или њених делова да умањују вероватноћу откривања властитих снага, смањују и отклањају ефекте дејства противника. Спроводи се применом организационих, тактичких, технолошких и техничких мера ради заштите људи, наоружања и војне опреме. Предуслов је за испољавање других способности при извршавању задатака. У савременим оружаним сукобима има изражену војнотехнолошку димензију, опремањем савременом заштитном опремом и заштитним својствима сложених борбених система. Такође, ниво отпорности и заштите снага зависи и од психофизичке стабилности људства, квалитета обуке и оспособљености за правовремену и потпуну примену борбених поступака и борбених радњи, којима се повећава способност преживљавања на бојишту за појединца, елементарни борбени систем и за све врсте родовских и здружених јединица;

6. *способност одрживости снага (Sod)* – представља могућност Војске или њених делова да у предвиђеном периоду, под одређеним условима и са расположивим ресурсима, обезбеде одговарајуће услове за ефикасну употребу снага. Та способност тежишно је одређена степеном логистичке аутономности. У литератури се често означава и синтагмом – *живавост снага* и

7. *способност правовремене расположивости снага (Spr)* – изражава могућност Војске или њених делова да генеришу и подрже довољне војне снаге у датом времену за реаговање, а ради извођења операција. Тежишно је одређена бројном величином, структуром, нивоом готовости и обновљивошћу снага.

Наведене елементе операцијских способности потребно је појединачно анализирати, дефинисати садржај појма и поступак квантификације за различите борбене системе, родовске и здружене јединице. На бази интегрисања појединачних способности, дефинисања њихове значајности и утицаја на укупне операцијске способности могуће је доћи до поступка који омогућава објективније утврђивање стања јединица и могућности извршавања задатака.

Појединачне способности у различитој мери утичу на укупне операцијске способности војске или њених јединица. Укупне операцијске способности не представљају прости збир елемената операцијских способности, нити им је иста значајност. Зато је оправдано у поступку квантификације да се одреде коефицијенти значајности (Δ). Приказ тог различитог учешћа и интеграције елемената способности могу се исказати следећим упрошћеним математичким изразом.⁹

$$OpSp \Rightarrow \Delta_1 Sk + \Delta_2 Sin + \Delta_3 Srm + \Delta_4 Sdu + \Delta_5 Soz + \Delta_6 Sod + \Delta_7 Spr$$

Појединачне врсте операцијских способности потребно је да се анализирају, процењују и мере, из аспекта елемената које чине њихов садржај. Поступак утврђивања вредности и одређивања међузависности елемената операцијских способности јесте изазов за познаваоце струке, али и за оне који су добри познаваоци метода операционих истраживања, математичког моделовања и метода вишекритеријумске оптимизације. Неопходна је помоћ (нашој) пракси, како се не би преузимали поједностављени модели који не дају реалну слику стања ресурса, а камоли операцијских способности.

⁹ Значење појединачних симбола дато је при објашњењу елемената операцијских способности.

Табела 2 – Однос врста операцијских способности и њихових елемената

ВРСТЕ ОПЕРАЦИЈСКИХ СПОСОБНОСТИ ЗА ДЕЈСТВА И ПРОТИВДЕЈСТВА	ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАЦИЈСКИХ СПОСОБНОСТИ							
	Способност командовања	Способност искоришћења информационог простора	Способност размештања и мобилности снага	Способност делотворне употребе снага	Способност отпорности и заштите снага	Способност одрживости снага	Способност правовремене расположивости	УКУПНЕ ОПЕРА. СПОСОБНОСТИ
Пешадијска и противпешадијска								
Оклопна и противоклопна								
Артиљеријска и противартиљеријско- ракетна								
Инжењеријска и противинжењеријска								
Ваздухопловна и противваздухо- пловна								
Бродска и противбродска								
Електронска и ПЕД								
Специјална дејства и дејства против специјалних снага								

Модернизацијом организационе структуре, опремањем савременим оружјем и опремом, као и спровођењем оспособљавања војника, команди и јединица, синергијом појединачних способности добија се знатно већи квалитет јединица и укупна способност за реализовање задатака. У складу са друштвеним потребама за одређеним нивоом способности, неопходно је стално преиспитивати и развијати систем вредновања елемената операцијских способности, у стручном и војнотехнолошком погледу, за војнике, команде и јединице на свим нивоима организовања.

Појмови *операцијске и функционалне способности*, параметри и критеријуми који их одређују засновани су на савременим искуствима, које у времену јасно недефинисаног противника указују на потребу да се прати ниво способности у односу на утврђене листе задатака, које проистичу из утврђених мисија.

У табели 2 наведене су само способности за дејства и противдејства, а нису посебно истакнуте појединачне способности за командовање и за обезбеђења. Способности за обезбеђења снага јесу веома сложено питање

и посебан предмет анализе, јер се ради о већем броју функција за које се преко капацитета и снага изграђују операцијске способности. На основу разматрања међузависности елемената и врста операцијских способности у технолошком, организационом и доктринарном смислу може се доћи до вишег нивоа квантификације укупних операцијских способности јединица и извођења квалитативних закључака.

Табела 3 – Елементи и врсте операцијских способности за обезбеђења снага

ВРСТЕ ОПЕРАЦИЈСКИХ СПОСОБНОСТИ ЗА ОБЕЗБЕЂЕЊА СНАГА	ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАЦИЈСКИХ СПОСОБНОСТИ							
	Способност командовања	Способност искоришћења информационог простора	Способност размештања и мобилности снага	Способност делотворне употребе снага	Способност отпорности и заштите снага	Способност одрживости снага	Способност правовремене расположивости	УКУПНЕ ОПЕРАЦ. СПОСОБНОСТИ
Обавештајне операцијске способ.								
Безбедносне								
Телекомуникационо и информатичке								
Моралне								
ПНХБО								
Маскирне								
Борбено осигурање								
Геотопографске, хидрометеоролошке и хидронавигацијске								
Логистичке								
Финансијске								
Санитетске								

Операцијске способности, у домену обезбеђења војске или њених појединих делова, обухватају: обавештајне; безбедносне; телекомуникационе и информатичке, моралне; ПНХБО, маскирне, осигуравајуће, геотопографске, хидрометеоролошке и хидронавигацијске, логистичке и финансијске способности. Због значаја наведених врста операцијских способности, у домену обезбеђења, настајале су и развијале су се различите службе за интервидовске потребе.

Поред наведених врста способности постоји потреба да се размишља о изградњи способности за заштиту од дејства оружја прецизног дејства. Развојем технологије утицало се на повећање прецизности и ефикасности дејства по циљевима, у било ком просторном амбијенту, почев од стрељачког оружја, самонавођених артиљеријских пројектила и ракета, пројектила и ракета за противоклопна оруђа, авио-бомби, крстарећих ракета и слично.

Дефинисане врсте операцијских способности нису заокружен класификацијски низ. Напротив, појава нових функција и садржаја борбених дејстава захтева адекватан одговор у доктринарном и организационом погледу и у погледу развоја нових врста операцијских способности.

Операцијске способности односе се на све врсте јединица, на свим нивоима организовања: стратегијском, оперативном и тактичком. Одређују се у односу на утврђене мисије и задатке и исказују експлицитним формама учинака у конкретним или процењеним условима. Имајући у виду основну намену јединице показатељи операцијских способности требају бити репрезентативни. То значи да се операцијске способности изражавају првенствено преко ефеката дејства или учинака јединица, које реализују садржаје дејстава, противдејстава и обезбеђења. Ти ефекти употребе јединица утврђују се прописаном методологијом за јединице родова и служби, као и за видовске и друге здружене јединице.

Операцијске способности нису замена за категоријални појам борбене могућности. У вези с тим, способности и могућности мада се често сматрају синонимима, могу се јасно разликовати у односу на критеријум услова у којима се испољавају.¹⁰ Када се говори о новијим терминима и синтагмама, који улазе у појмовно-категоријални апарат војних наука, онда се суштински најчешће одлуке доносе конвенцијом. Тако се операцијске способности у реалним условима могу дефинисати као борбене могућности, јер се преко њих настоји утврдити мера ефеката и ефикасности јединица. Способности као општи категоријални појам, по критерију намене војноорганизационог система могу се сврстати у *функционалне способности и операцијске способности*.

Способности се изворно одређују или пројектују за неке недовољно специфициране ситуације у којима се извршавају задаци, док се борбене могућности односе на конкретне или довољно прецизно дефинисане услове извршавања одређеног броја борбених задатака из домена утврђених мисија. Способности за извршавање борбених задатака у конкретним условима испољавају се као борбене могућности.

¹⁰ „Оперативна способност је могућност Војске или њених делова за постизање жељених ефеката или оперативних резултата потребних ради испуњења мисија и задатака Војске“. *Упутство за оцењивање и извештавање о стању оперативних и функционалних способности Војске Србије* (привремено), ГШ ВС, Београд, 2008, стр. 4.

Збрка у нормативним документима је неизбежна, ако нема реда и довољног прогреса у теорији. Зато теорија динамичније, него пре, треба да даје одговоре на дилеме праксе, а не да за своју неспособност или покушаје да се реше проблеми у реалном животу критикује праксу. У вези с тим, неопходан је јачи замах у теорији војних наука како би пракса постала уређенија у доктринарној сфери и у домену вештине.

Додатни проблем у укупној појмовној неодређености представљају преводи страних текстова, који често не исказују изворно значење појмова, а у пракси се често прихватају као готова решења. Војска је стара, конзервативна и традиционална институција па је под плаштом реформе или трансформације неоправдано напуштање процедура и процеса увођењем неких нових, чију ефикасност нисмо утврдили. По том сценарију је настао проблем такозваних оперативних способности, које нису теоријски фундирани нити квантификоване на примерен начин. Само што је неко решење новијег датума не значи да је добро. Погоотово није добро ако се неко решење некритички преузме, односно недовољно добро процени шта се са истим решењем и у којој мери мења.

У складу са мисијама и задацима потребно је, новим доктринарним концептом, организацијом, квалитетном кадровском попуном, опремањем, обуком и статусом војне професије у друштву да се изграђују операцијске и функционалне способности, које су примерене мисијама и задацима.

Функционалне способности првенствено се односе на управне структуре органа државне управе и војске, као и војноорганизационе системе који извршавају задатке у систему одбране од општег интереса, као што су институти, опитни центри, школство и слично. Те установе својим резултатима рада значајно утичу на скоро све елементе способности.

Функционалне способности изражавају ниво, квалитет и квантитет могућности извршавања задатака који проистичу из утврђених надлежности управне или извршне организационе структуре, која није намењена да непосредно изводи операције.

Операцијске способности представљају ниво квалитета и квантитета извршавања задатака у односу на прописане листе задатака, који могу да се пред њу поставе. У том смислу постоји више националних и мултинационалних приступа. У појединим државама намена и задаци јединица (општи и посебни), као и начини њиховог извршења, прописују се у борбеним правилима, а та правила су заснована на доктрини војске и чине њен саставни део. У новије време у државама чланицама НАТО утврђују се општа листа задатака и листе задатака у односу на утврђене мисије на стратегијском, оперативном и тактичком нивоу. Операционализација задатака врши се у потпуности, у складу са савременим сценаријима употребе снага.¹¹

¹¹ BI-SC DIRECTIVE NUMBER 80-90, NATO Task List, 16 November 2007, p. A-1.

Преиспитивање квалитативног и квантитативног односа категоријалних појмова мисије и задаци, способности (операцијске и функционалне), капацитети и борбене могућности представљају цикличан однос који у крајњем одређује и логички редослед појмова. Тај цикличан однос, везан је како за стратегијско планирање развоја тако и за оперативно и операцијско планирање.

У законским одредбама такође је неопходно да се што прецизније одреде појединачне врсте способности, како би се на правилан начин те законске норме операционализовале у пракси. У том смислу дате су дефиниције оперативних, операцијских и функционалних способности.

Операцијске способности представљају могућност војске или њених делова да, у складу са утврђеним мисијама и задацима, остварује циљеве операција, у предвиђеном времену и под одређеним стандардима и условима.

Функционалне способности представљају могућности и капацитете организационих целина Министарства одбране и команди, штабова и установа војске да извршавају задатке у складу са прописаним надлежностима. Функционалне способности команди војске саставни су део операцијских способности јединица на свим нивоима организовања. Основни елементи функционалне способности су:

- способност управљања (командовања);
- способност коришћења информација;
- способност за обављање утврђених задатака, надлежности и послова и
- стање ресурса у односу на формацију и систематизацију.

Функционалне способности у систему одбране условљене су спољашњим и унутрашњим чиниоцима. Обим и значај утицаја тих чинилаца јесте различит и зависи од конкретних услова. Да би се што објективније одређивале функционалне способности система одбране и његових делова потребно је стално развијати поступке, процедуре и начине мерења стања система одбране у односу на утврђене мисије, задатке и прописане надлежности.

Операцијске и функционалне способности представљају неопходан извор информација за планирање развоја система одбране, као и његово оптимално ангажовање. Ангажовање или употреба војске или њених делова у извршавању борбених задатака репрезентује се њеним борбеним могућностима.

Борбене могућности су најчешће мање, од операцијских способности, јер спољни чиниоци из стратегијског окружења, који утичу на ниво ефеката дејстава и противдејстава, углавном испољавају негативан утицај. Та правилност не искључује изузетке, тако да је у историји ратне вештине било више примера када је појединачно борбено средство или елементарни борбени систем (тенк, авион, противоклопни систем и слично) остварило далеко веће ефекте од предвиђених. Правилност се искуствено може сагледати на већем узорку и са већом статистичком поузданошћу.

Поступак одређивања борбених могућности

Проблеми одређивања борбених могућности наоружања и војне опреме (НВО) и јединица у оружаном борби стари су колико и сама војска, као друштвена организација. У историји ратне вештине, одувек је постојала изражена потреба старешина, војсковођа, па чак и државника да располажу са што поузданијим показатељима борбених могућности (Вм) појединих врста оружја и јединица.

Приступи при решавању проблема одређивања борбених могућности, кроз историју, били су толико различити да се тешко може говорити о перспективи формулисања универзално прихватљивог поступка. Без обзира на различитости, у основи успешнијих приступа у свету присутна је примена математичких модела и метода операционих истраживања. Значајнији ниво сагласности присутан је при квантификавању параметара борбених могућности техничког карактера, односно оних који су израз конструктивних и технолошко-техничких решења на оружју. Различитости се значајније манифестују преко националних и ауторских гледишта о параметрима борбених услова или борбене ситуације и операционализацијом тактичко-оперативних показатеља.

Након анализе сазнања о приступима и поступку одређивања борбених могућности наоружања и војне опреме (НВО) могу се идентификовати следећи полазни, сазнајно валидни ставови: 1. веома је тешко и методолошки проблематично одредити борбене могућности НВО; 2. борбене могућности често се везују за НВО, при чему се недовољно уважава утицај способности и креативности људског фактора на искоришћење њихових тактичко-техничких могућности; 3. теоријска и методолошка основа одређивања борбених могућности није превреднована научним поступком, тако да су доминантни национални приступи или поједини ауторски; 4. најновија сазнања у свету о поступку одређивања борбених могућности НВО и јединица нису доступна широј јавности, па је веома тешко извршити њихову компарацију; 5. савремена решења у свету само су делимично јавно публикована и то у оној завршној корисничкој фази; 6. потребно је направити јасну разлику између борбених могућности средстава и јединица, јер борбене могућности јединица нису прости збир могућности појединачних средстава; 7. оружје само по себи нема борбене могућности, оне се исказују тек када оно прерасте у борбени систем,¹² а то значи да је ту присутан човек, као покретач, корисник или контролор његовог функционисања.

Да би се дефинисале полазне основе за израду поступка одређивања борбених могућности јединица, неопходно је идентификовати основне проблеме који се појављују у том процесу. Идентификовање проблема засно-

¹² Под „борбеним системом“ подразумевају се функционално заокружене организационе целине, које реализују одређене задатке у борби.

вано је на познавању историје и савремене теорије војних наука и научних дисциплина, располагању са опитним и искуственим показатељима ефикасности појединих врста оружја, оруђа и војне опреме, као и на савременим сазнањима о физиономији оружаних сукоба.

Приступи при одређивању борбених могућности јединица, који полазе од ефикасности реализовања наменске функције у оружаној борби, имају знатан број заједничких елемената, али је присутан и велики ниво специфичне разлике у процедурама и у добијеним резултатима. Одабрани термин „поступак“ сугерише на чињеницу да су данас у свету у примени различите процедуре, које нису довољно теоријски засноване и уопштене, нити су у универзалном смислу, прошле процес научне верификације.

Према основним обележјима, приступи (поступак, начин, метод, методологија) одређивања борбених могућности могу се сврстати у следеће групе:

- приступи засновани на процени, субјективни приступи;
- експертски приступи;
- приступи засновани на степену искоришћености тактичко-техничких могућности оружја и опреме;
- приступи засновани на параметарској процени и математичком моделовању и
- приступи засновани на симулацији процеса оружаних сукоба.

Приступи засновани на субјективној и тимској процени најдуже су се задржали у војној организацији, тако да су и данас актуелни, у многим војскама света. Примењују се у ситуацијама када нису јасно дефинисани параметри борбеног система и када се не располаже са квантитативним показатељима о утицају чинилаца на борбене могућности. Суштина процене своди се на одређивање борбених могућности НВО и јединица на основу познавања стања и предвиђања њихове ефикасности у виртуелном или реалном оружаном сукобу.

Експертски приступи полазе од садржаја и обима појмова, односно од циља и задатка ангажовања јединице у оружаној борби. Поступак одређивања борбених могућности треба да се заснива на високоспецијалистичком знању о конкретном борбеном систему и његовим могућностима у датим условима извођења борбених дејстава. Експертски приступ указује на потребу унапређења теоријске основе и експертског оцењивања вредности појединих параметара борбених могућности јединица, на било ком нивоу организовања.

Приступи засновани на степену искоришћености тактичко-техничких могућности оружја и опреме полазе од становишта да су те могућности израчунате за табличне, еталон услове, који се умањују под деловањем чинилаца борбених услова или борбене ситуације. Начин дефинисања и избор чинилаца који умањују тактичко техничке могућности је различит, тако да се по том основу издвајају другачији национални приступи.

Приступи засновани на параметарској процени и математичком моделовању реализују се избором репрезентативних параметара, из чинилаца, који са задовољавајућом поузданошћу могу да искажу битна својства и борбене могућности НВО и јединица у оружаног борби. Саставни део параметарске процене је израда нових математичких модела или примена и доградња постојећих. Математички модели дефинишу се у складу са карактером параметара борбеног система и са варијаблама карактеристичним за процес оружаног сукобљавања. Величина којом се изражава вредност варијабле треба да буде у непосредној корелацији са циљем функционисања борбеног система, односно да се преко ње може исказати непосредан утицај на ефикасност дејства у оружаног борби. Недостатак параметарског приступа често се огледа у недовољном познавању (и неузимању у обзир) свих кључних параметара, а резултати добијени на тај начин немају висок ниво поузданости.

Приступи засновани на симулацији процеса сукоба, релативно су новији и савременији. Сматра се да поред оперативне и истраживачке функције, ти приступи имају и комерцијалну функцију. Применом симулација добијају се добри резултати, нарочито при решавању различитих проблема конструкције, опитовања и производње НВО и при одређивању њихове ефикасности. Примењивост тог приступа, у оперативној пракси, није толико успешна, колико је успешна у истраживачком и едукативном процесу, пројектовању и производњи НВО. Број варијабли које се узимају у обзир у процесу симулације, знатно је мањи, него у стварности и веома их је тешко симулирати по значајности и интензитету утицаја на ефекте, који су резултат функционисања борбеног система.

Да би се променио постојећи поступак (метод) одређивања борбених могућности јединица или дефинисао сасвим нов, потребно је остварити значајан напредак на теоријском, стручном и корисничком нивоу. Обим посла је толико сложен да захтева ангажовање научних кадрова (различитог профила) и експерата, у дужем периоду.

На теоријском плану потребно је дефинисати основе одређивања борбених могућности средстава и јединица. То је могуће остварити уважавањем савремених поставки теорије организације, теорије система, теорије ефикасности, теорије полемистике, као и њених научних дисциплина. При дефинисању теоријских основа потребно је уважити актуелна сазнања о физиономији савремених оружаних сукоба, ради што поузданијег дефинисања репрезентативних параметара борбеног система и решавања низа других проблема у процесу квантификације. На основу теоријских основа тактички носиоци могу да конкретизују поступак одређивања ватрених и борбених могућности оружја, оруђа и јединица. Борбене могућности родовских, видовских или здружених јединица могу се одређивати у реалним или вирту-

елним борбеним условима, у односу на: 1. *задату (одређену, наређену, табличну, предвиђену, жељену) вредност борбених могућности*; 2. *борбене могућности у специфицираним борбеним условима* и 3. *непријатељеве борбене могућности*.

Основне поставке у поступку одређивања борбених могућности могу се представити у више фаза. У овом чланку то је учињено кроз фазе које су међусобно условљене поступком реализације.

Прва фаза – одређивање ватрених могућности (Вм)

Често је у пракси присутно поистовећивање ватрених и борбених могућности, јер се коефицијенти ватрене ефикасности оружја сабирају и приказују као укупне борбене могућности јединице. Погрешност таквог приступа није потребно додатно анализирати и аргументовати. Ватрене могућности су пројектована, идеална, технолошко-техничка таблична могућност оружја и оруђа која се изражава различитим учинцима или ефектима, у складу са основном наменом конкретног борбеног средства–система. Најчешће је то број војника избачених из борбе, уништени тенкови и оклопни транспортери, авиони, бродови, подморнице, неутралисана површина земљишта, површина запречене просторије, површина извиђане просторије и слично. Пошто је у основи ватрених могућности НВО учинак остварен ватреним дејством, онда се оне у теорији често изражавају, суштински и појмовно, синтагмом *ватрена ефикасност*.

Ватрене могућности било којег средства могу се одредити на основу техничко-технолошких параметара оружја и оруђа за извршавање наменских задатака у оружаном борби, у највероватнијим, односно табличним условима употребе. Да би се поједноставили прорачуни за одређивање ватрених могућности средстава, на оперативном-стратегичком нивоу командовања, у процесу квантификације родовских функција, оправдано је имати (одређено) еталон оружје или оруђе, у односу на које се мере могућности других средстава. На тај начин могуће је поједноставити поступак одређивања укупних ватрених могућности родовске јединице. Ватрене могућности оружја и оруђа, која по својим карактеристикама могу да се употребе за извршавање различитих задатака у оружаном борби, односно којима се могу уништавати и неутралисати различите врсте циљева, потребно је приказати преко процентуалне заступљености. Такав приступ је ближи реалности јер се једном врстом оруђа или оружја, у стварној ситуацији, уништавају и неутралишу различите врсте циљева.

При квантификовању било које родовске функције било би оправдано да се на крају прве фазе омогући добијање што поузданијих показатеља ватрених могућности, односно ефикасности основне функције (Еof). Тако добијене ватрене могућности представљају прост збир могућности појединачних (елементарних) борбених система, односно НВО. Добијени резултат неопходно је да се објективизира урачунавањем параметара, који репрезентативно испољавају утицај из домена екстерних чинилаца борбених могућности и интерних. Ти чиниоци најчешће делују на умањење ватрених могућности.

Друга фаза – дефинисање ситуационих параметара

Када се ватрене могућности оружја и оруђа разматрају у контексту борбених услова, онда се ради на одређивању *борбених могућности*.¹³ Просечни таблични учинак или ефикасност, изражен кроз ватрене могућности, био је скоро увек мањи због непредвиђеног деловања различитих чинилаца из ближег окружења система и даљег или непосредно из самог борбеног система.

Наведени параметри могу се уопштено теоријски дефинисати и разматрати, али њих је неопходно операционализовати и квантификовати, примерено реализацији родовске функције у савременој оружаној борби. У свету је било више покушаја да се сложеним математичким моделима, а потом израдом програма и симулационих модела што верније опонаша функционисање и могућности борбеног система у оружаној борби. Не умањујући домете и значај тих резултата – и данас је основни проблем у оперативној пракси тај што команде не располажу са довољно поузданим улазним подацима о вредности многих параметара у вези са снагама противника, чак и неких параметара о сопственим снагама. Из поменутих разлога, као ефикасна решења, потврдила су се она која у процесу прорачуна уважавају експертска мишљења и оцене значајности утицаја појединих параметара у конкретној борбеној ситуацији.

Сложени стохастички проблеми, као што су оружани сукоби и ефекти борбених система у њима, не могу се на задовољавајући начин математички описати и са великом поузданошћу квантификовати. Прагматично решење при одређивању борбених могућности оружја, оруђа и јединица може се тражити у квантификовању репрезентативних параметара и експертској процени вредности низа параметара који нису из било којих разлога уврштени у прорачун.

¹³ Када се говори о оружју, оруђу, НВО и слично, онда се подразумева да је ту присутан човек са свим својим способностима, јер је он једини у стању да та материјална средства „оживи, да им да душу“, те да их преведе у борбене системе.

Трећа фаза – квантификација параметара и експертско оцењивање значајности параметара борбених могућности

Параметри који су довољно теоријски сазнати, чији су природа, обим, садржај и динамика утицаја на борбене могућности у потпуности дефинисани могу се математички описати, а самим тим и успешно квантификовати. Параметри који нису теоријски сазнати, као ни њихова природа међузависности с другим параметрима, не могу се на задовољавајући начин квантификовати. Њих је потребно експертски ценити од стране специјалиста (експерата) који имају врхунска знања о делатности у којој се тај параметар манифестује. У поступку квантификовања параметара могу се користити различити математички модели, софтвери и графички прикази функција са две или више променљивих.

Када се квантификују параметри или им се експертски одреди вредност, такође је потребно експертским оценама да се одреде коефицијенти њихове значајности, јер је сасвим извесно да је појединачан утицај параметара на укупне борбене могућности различит. Дobar познавалац одређеног борбеног система и физиономије савремене оружане борбе треба да учествује у решавању тог проблема.

Квантификовањем параметара и одређивањем њихове значајности стварају се претпоставке за примену постојећих софтверских пакета или изградњу нових, за одређивање борбених могућности.

При идентификовању параметара борбених могућности неопходно је имати у виду историјски потврђену закономерност или правилност, да је ефикасност било ког борбеног система директно пропорционална ефикасности реализовања основне функције (ватре) ефикасности управљања и ефикасности заштите (отпорности) у оружаном борби.

Борбене могућности су директно пропорционалне операцијским способностима (OpSp) и величини коефицијента борбених услова. Борбени услови се често у литератури дефинишу као борбени простор, операцијско окружење или стратегијско окружење.

$$Bm = OpSp \cdot Kbu$$

Коефицијент борбених услова (Kbu) може се представити општим математичким изразом,

$$Kbu \Rightarrow Kvlj \cdot Kvd \cdot Kpd \cdot Kbp \cdot Knhb$$

где је:

– *Kvlj*, коефицијент вредности људства, првенствено за родове где је његово учешће у остварењу циља значајно. Тај коефицијент треба да урачуна низ квалитативних својстава, као што су морал, обученост, борбено искуство и слично;

- *Kvd*, коефицијент вида дејства (одбрана, напад, фронтални или герилски начин извођења б/д);
- *Kpd*, коефицијен противдејства непријатеља;
- *Kbp*, коефицијент борбене подршке и
- *Knhb*, коефицијент НХБ услова.

Све вредности коефицијената разматрају се у распону (0–1), при чему је вредност било којег коефицијента различита од нуле. То је само математички оквир за аналитички приступ проблему одређивања борбених могућности, који је пожељно развијати у правцу примене комерцијалног софтвера за поједине методе вишекритеријумске оптимизације (ВКО). Развијањем модела може се доћи и до номограма који су оперативно примењиви.

Када се одреде борбене могућности родовских средстава и јединица, може се приступити одређивању борбених могућности здружених јединица, на различитим нивоима командовања. Да би се на нивоу војске борбене могућности могле изразити јединственим резултатом, односно јединицом мере, потребно је одредити „еталон“ оружје и јединицу, у односу на коју се мере вредности борбених система.

Добијање релативно поузданог поступка за одређивање борбених могућности, веома је значајно за сваку модерну војску из више разлога: 1. планирање развоја; 2. организационе промене; 3. израчунавање односа снага и одређивање начина ангажовања; 4. производња нових борбених система и опреме или њена набавка и 5. дефинисање оперативно-тактичких захтева тактичких носилаца и слично.

Проблем одређивања борбених могућности треба разматрати у тоталитету имајући у виду системски карактер и мултидисциплинарност научних знања, која могу дати задовољавајуће одговоре у поступку квантификације битних својстава борбеног система и чинилаца који детерминишу његове ефекте у оружаном борби.

Целина је скоро увек мања од просте суме делова, па је због тога неопходно напуштати досадашњи приступ који је почивао на сабирању борбених могућности оруђа и оружја у оружаном борби. Тоталитет организације (јединица на било којем нивоу организовања) суштински одређује природу и карактер борбених могућности појединих врста оруђа и оружја.

При одређивању борбених могућности веома је битно уочити да оне нису статична вредност (него изразито променљива), у функцији низа чинилаца који их детерминишу. Борбене могућности, као израз вредности борбеног система, потребно је да се анализирају и прате у времену, а у функцији правовременог и поузданог доношења одлука ван војске или одлука у систему командовања у војсци.

Концепт операцијских способности

Концепт операцијских способности (енгл. *Operational Capabilities Concept, OCC*) јесте механизам *Партнерства за мир* који омогућава државама партнерима и НАТО-у да оцењују квалитет операцијских способности декларисаних јединица. Тај концепт је покренут на Самиту НАТО-а у Вашингтону 1999, ради:

- унапређења способности снага држава партнера за заједничко деловање у операцијама *Партнерства за мир* под вођством НАТО и
- обезбеђења веће флексибилности и способности снага за заједничко деловање у будућим операцијама.

Тим концептом се омогућава повећање квалитета и верификација спремности снага које су декларисане за ангажовање у мултинационалним операцијама. Концепт операцијских (оперативних)¹⁴ способности представља спону између активности Партнерства за мир и процеса генерисања снага у НАТО, који се активира у случају кризе. Чине га четири компоненте: 1. обука, 2. образовање, 3. вежбе и 4. оцењивање. За његово успешно спровођење потребно је одредити декларисане снаге, спровести њихову обуку и обуку оцењивача, у складу са захтевима интероперабилности. Том концепту имало би се много тога додати, истовремено он има много спорних тачака, али то је проблем и тема која заслужује посебну пажњу. Ради се о концепту који се прихвата и примењује јер је израз мултинационалног приступа и компромиса.

Концепт операцијских способности *OCC* сагласан је с осталим иницијативама мултинационалног деловања снага преко различитих концепата, као што су примена НАТО концепта *Комбинованих здружених наменских снага* (енгл. *Combined Joint Task Force, CJTF*)¹⁵ у Партнерству за мир, планирање операција управљања кризама и примена *Акционог плана за чланство*. Концепт операцијских способности је примењен и у неким регионалним иницијативама, као што су Балтички батаљон (*BALTBAT*) и Бригада југоисточне Европе (*SEEBRIG*).

У вредносном смислу припреме снага, концепт оперативних способности има у суштини два нивоа. *Први ниво* се усмерава и реализује преко садржаја и питања интероперабилности, оцењивања нивоа обучености, оспособљености,

¹⁴ У већини превода користи се термин оперативне способности, мада се суштински ради о утврђивању, оцењивању и мерењу способности декларисаних јединица за учешће у мултинационалним операцијама. Дакле, ради се о другој мисији Војске Србије и њеној способности за учешће у мултинационалним операцијама. Имајући то у виду, коректније је користити синтагму концепт операцијских способности.

¹⁵ Концепт *CJTF* је концепт модуларног генерисања снага за реаговање. Снаге су комбиноване, јер су мултинационалног карактера; наменске, јер се формирају од дела постојећих снага ради извршења тачно утврђеног задатка и здружене, јер их чине сви видови војске.

организације, структуре и опреме, у складу са НАТО листом задатака (*Task Lists NTL*). Други ниво усмерен је на одређивање или утврђивање војне способности за извршавање задатака и заснива се на Стандардима савезничке команде оперативних снага (*Allied Command Operations Forces Standards*).

Концепт операцијских способности поједине државе настоје примењивати и за оцену операцијских способности, као и за друге задатке и мисије војске. Такав приступ је неоправдан и проблематичан из више разлога. Боље је решење да се на бази савремених сазнања дефинише поступак који је примерен националним потребама, поготово за државе које су само чланице Партнерства за мир. Чак и државе чланице НАТО, које су моћније и имају велике војске изграђују национално препознатљиве и специфичне концепте за утврђивање или одређивање операцијских способности. Државе и војске које немају креативне способности и које се налазе у процесу транзиције олако посежу за некритичким и дословним преузимањем такозваних готових и проверених решења. Добро је оно решење које даје објективне резултате. Мера нивоа објективности резултата јесте спорна, јер је она у домену вероватноће, све до момента док поједине прорачуне и процене не потврди или оповргне пракса.

Закључак

Стратегијско и доктринарно питање сваке државе јесте да дефинише мисије и задатке војске, утврди потребне способности, изгради капацитете, организује оружане снаге за дефинисане способности и континуирано цени борбене могућности за реализовање додељених задатака.

Због насталих промена у физиономији савремених ратова и оружаних сукоба, као и због потреба савремене праксе и недовољно прецизно утврђених термина приликом превођења текстова настају извесне недоумице о садржају и обиму појмова: способности, капацитети и могућности. Проблем је далеко сложенији када се у класификацијском низу категоријалних појмова уведу атрибути и настану низови синтагми чије значење није прецизно утврђено. Такво стање испољава негативан утицај на теорију војних наука и на праксу у доктринарној и примењеној сфери.

При анализи садржаја и обима категоријалних појмова у домену функције одбране и војне делатности значајно је сагледати њихову међузависност, доктринарне и практичне импликације. На тако уређен начин доприноси се хармонији теоријских знања и праксе.

Државе и војске које своју организацију не заснивају на теоријској анализи, тј. на системском приступу, често користе аналитички приступ, који је бржи и лакши, али има мноштво мањкавости у проучавању стварности и

предвиђању услова у којима ће команде и јединице извршавати задатке. На основу аналитичког приступа уочавају се недостаци: не узима се у обзир тоталитет услова у којима се извршавају задаци; концентрише се пажња на појединачне елементе и њихове функције у борбеним дејствима; недовољно се сагледава окружење; доказни поступак углавном се заснива на једној теорији; пројектује се организација за коју се не зна ефикасност функционисања у оружаном борби, и додају се поједине способности и капацитети или одузимају. Ако нема довољно изграђених процедура и инструмената, онда смо у царству неизвесности и чине се неке промене за које нема довољно показатеља шта се са њима суштински губи, а шта добија.

Постојећи начин одређивања „оперативних способности“ јесте у суштини један недовршен и упрошћен начин одређивања статуса снага, путем оцене стања ресурса. Одређивање операцијских (оперативних) и функционалних способности, као и борбених могућности јесте доста сложенији поступак који даје одговор на питање: *који су ефекти употребе јединица при извршавању наменских задатака и колики су ти ефекти?* На тај начин могуће је да се прати стање војске и система одбране, у односу на утврђене мисије и задатке. Војска и њене команде и јединице, на свим нивоима организовања, наменске задатке извршавају извођењем операција. Способности које се утврђују за те операције нису оперативне, него су *операцијске*. Показатељи операцијских способности требају да буду довољно егзактни, у односу на циљеве, и упоредиви у односу на противника. Одређивање операцијских способности јесте претходни корак или саставни део процеса доношења одлука о развоју или употреби јединица.

Функционалне способности одређују се за команде, штабове, секторе, управе, установе или њихове поједине делове. Ако се ради о командама и штабовима, онда њихове функционалне способности непосредно утичу на операцијске способности и борбене могућности и чине њихов саставни део. Ако се ради о функционалним способностима организацијских структура у систему одбране, које не испољавају директан утицај на операцијске способности војске у целини или њених појединих делова, онда су оне крајњи показатељ за ниво успешности у односу на прописану улогу и утврђене надлежности и задатке. У ту групу војноорганизационих система спадају, пре свега, поједине организацијске целине у министарствима одбране, институти, школске установе и друго.

Дефинисање поступка одређивања борбених могућности командама јединица омогућава да се реалније процењује борбена ситуација, те да се успешније одређује однос снага у оружаном борби. Такође, применом поступка одређивања борбених могућности тактички носиоци могу да квантитативно аргументују планове и програме развоја, предлоге за набавку или производњу НВО и да имају јасан и прецизан одговор на друга питања, која

су чест садржај рада команди: шта се са појединим оруђем или оружјем до-бија на нивоу рода, вида или војске или губи када се уводи у употребу или када се избацује из употребе?

Иновирање поступка одређивања стања ресурса, функционалних и операцијских способности, као и борбених могућности треба да буде сталан задатак команди, научноистраживачких установа и организацијских целина у систему војног школства. Мисије и задаци, стање ресурса, операцијске и функционалне способности, као и борбене могућности јесу категоријални појмови чије значење треба да се доследно уважава у теоријском и практичном смислу. На тај начин анализе, процене и предвиђања могу се довести у контекст оптималних одлука о развоју или о употреби војске и њених састава.

Литература

1. BI-SC DIRECTIVE NUMBER 80-90, NATO Task List, 16 November 2007.
2. Даниген, Х.: *Како водити рат* (превод), ВИНЦ, Београд, 1993.
3. Ковач, М.: „Функције борбених дејстава“, *Војно дело*, бр. 1, Београд, 1997.
4. Ковач, М.; Дулановић, Ж.; Стојковић, Д.: *Одређивање ефикасности војноорганизационих система*, ВИЗ, Београд, 2007.
5. Петрић, Ј.: *Операциона истраживања у војсци*, „Савремена администрација“, Београд, 1976.
6. *Стратегијски преглед одбране*, МО, Београд, 2009.
7. CJCSI 3170. 01E (2005): *Joint Capabilities Integration and Development System*, стр. А-7, www.dtic.mil/cjcs_directives/cdata/unlimit/3170_01.pdf.
8. *Упутство за оцењивање и извештавање о стању оперативних и функционалних способности Војске Србије* (привремено), ГШ ВС, Београд, 2007.